

A. Wojtkowski

Aleksander Kossowski (1886 - 1965)

Rocznik Lubelski 8, 286-288

1965

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ALEKSANDER KOSSOWSKI

(1886—1965)

Zmarły w Lublinie dnia 24 czerwca 1965 r. profesor Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Aleksander Kossowski urodził się 30 stycznia 1886 r. w Sablukowie (gub. niżegorodzka) jako syn agronoma Józefa i Heleny z Jankowskich. Po ukończeniu w 1904 r. szkoły realnej w Smoleńsku studiował od r. 1906 na wydziale historyczno-filozoficznym uniwersytetu petersburskiego, który ukończył w r. 1912 z dyplomem pierwszego stopnia, uzyskanym na podstawie rozprawy o poglądach religijnych i filozoficznych Andrzeja Frycza Modrzewskiego. Przydzielony został następnie do tegoż uniwersytetu celem przygotowania się do działalności naukowej. Okres ten trwał trzy lata, do października r. 1915. Po uzyskaniu magisterium A. Kossowski został w czerwcu r. 1917 docentem prywatnym na uniwersytecie petersburskim i rozpoczął wykłady z historii nowożytnej. Od września tegoż roku do czerwca roku następnego uczył historii w pietrogradzkim gimnazjum Polskiej Macierzy Szkolnej i na Średnich Polskich Kursach Naukowych. Od lutego do czerwca r. 1918 wykładał dzieje porozbiorowe na Wyższych Polskich Kursach Naukowych.

Prof. Kossowski od listopada r. 1918 do końca marca r. 1924 wykładał na uniwersytecie permskim, w r. 1919/20 w Irkucku. Wykładał historię Polski i Słowiańszczyzny oraz historię literatury polskiej a nadto uczył języka polskiego. Do kraju wrócił w r. 1924 jako optant.

Przez dwa lata, 1924—1926, uczył historii i geografii w kowelskim Gimnazjum Państwowym im. Juliusza Słowackiego, na kursach maturalnych geografii i propedeutyki filozoficznej, a w Szkole Handlowej udzielał nauki o Polsce współczesnej. Powołany w lutym na Uniwersytet Lubelski (od r. 1928: Katolicki Uniwersytet Lubelski) wykład wstępny wygłosił w maju a z początkiem nowego roku akademickiego, 1926/27, wykładami o epoce napoleońskiej rozpoczął swoją uniwersytecką działalność dydaktyczną. Na stanowisku zastępcy profesora historii powszechnej nowożytnej został przez Min. W.R. i O.P. zatwierdzony w r. 1929. Od roku 1928 był nadto archiwistą, a od r. 1938 kustoszem Archiwum Państwowego w Lublinie. W roku 1938 otrzymał nominację na profesora nadzwyczajnego, pozostając nadal na prośbę Dyrekcji Generalnej Archiwów Państwowych, wystosowaną do Senatu Akademickiego, w służbie archiwalnej, którą opuścił dopiero we wrześniu r. 1949 przechodząc na emeryturę.

Osadzony wraz z innymi profesorami KUL dnia 11 listopada r. 1939 w więzieniu na zamku lubelskim przesiedział w nim do 19 kwietnia roku następnego, a z dniem 1 maja 1940 wolno mu było powrócić do

służby archiwalnej. Gdy po wyzwoleniu Lublina przez Armię Radziecką, KUL pod koniec r. 1944 wznowił swoją działalność, stanął niezwłocznie do pracy także Prof. Kossowski i w październiku r. 1947 otrzymał nominację na profesora zwyczajnego. W latach 1949—1952 był najpierw prodziekanem a potem dziekanem Wydziału Nauk Humanistycznych. Wskutek przekroczenia granicy wieku przeniesiony został z dniem 30 września r. 1960 na rentę starczą Ubezpieczalni Społecznej, lecz za zgodą Ministra Szkolnictwa Wyższego prowadził nadal wykłady zlecane aż do końca roku akademickiego 1964/65.

W Permie Prof. Kossowski był współpracownikiem Tow. Nauk Filozoficznych, Historycznych i Socjalnych, w kraju członkiem Lubelskiego Tow. Przyjaciół Nauk wznowionego w r. 1927, Tow. Naukowego KUL, założonego w r. 1934, współpracownikiem Komisji Historycznej Polskiej Akademii Umiejętności, wreszcie członkiem Lubelskiego Tow. Naukowego.

Badania naukowe Prof. Kossowskiego szły głównie w kierunku historii unii kościelnej w Polsce i historii reformacji, przede wszystkim na obszarze Lubelskiego, Ziemi Chełmskiej i Podlasia. W rękopisie pozostały prace jego wykonane na obczyźnie, dotyczące np. osadnictwa na Wołyniu w wieku XVI w związku z rozwojem folwarków, poglądów politycznych i etycznych braci polskich zwanych arianami, znaczenia historycznego protestantyzmu i innych zagadnień. Prac tych Prof. Kossowski nie chciał drukować. W czasie pobytu w Kowlu ogłosił przyczynki do historii tego miasta w Księdze Pamiątkowej Gimn. Państw. im. J. Słowackiego. W „Przeglądzie Powszechnym” z r. 1928 ukazała się obszerna rozprawa jego o Hozjuszu i Orzechowskim w ostatnim roku soboru trydenckiego omawiająca polemikę w sprawie prymatu papieża i rozbieżność zdań w sprawie unii kościelnej. Jak stwierdził prof. Kazimierz Chodynicki, autor monografii o kościele prawosławnym w Polsce do r. 1632, Prof. Kossowski pierwszy zwrócił uwagę na genezę unii i przedstawił odrębne poglądy na to zagadnienie Hozjusza i Orzechowskiego, wobec czego, zdaniem jego, rozprawa ta ma „doniosłe znaczenie”. Dziejom unii w następnych trzech wiekach Prof. Kossowski poświęcił następujące rozprawy: *Blaski i cienie unii kościelnej w Polsce w XVII—XVIII wieku w świetle źródeł archiwalnych* (Księga pamiątkowa ku czci biskupa Mariana Leona Fulmana. T. III, 1939, s. 62—132); *Ks. Filip Felicjan Szumborski (1771—1851), chełmski biskup unicki. Zarys życia i działalność* („Pamiętnik Lubelski”. T. III, 1937 i odb. ss. 25); *Z dziejów unii kościelnej na terenie b. diecezji chełmskiej w latach 1851—1866* („Prąd” 1938 i odb. ss. 22). Wszystkie prace te oparte są na obfitym materiale archiwalnym, dziś już w pewnej części nie istniejącym, zniszczonym w czasie ostatniej wojny. Wydobył z nich zmarły Autor ciekawe i cenne wiadomości o poziomie umysłowym i moralnym kleru unickiego, o zatargach między duchowieństwem unickim i łacińskim w sprawie wzajemnego wydzierania sobie wiernych, o niezyczliwości dla unii duchownych i świeckich obrządku łacińskiego itd. Rozprawy z zakresu historii unii w w. XIX mówią nam o stłumieniu tejże przez rząd carski. Bazylianom zamojskim Prof. Kossowski po-

święcił dwie rozprawy, drukowane w „Tece Zamojskiej z r. 1938 oraz w „Rocznikach Humanistycznych” T. IV, 1957 z. 4.

W ostatniej rozprawie poświęconej historii unii („Archiwa, Biblioteki i Muzea kościelne”, T. IV, 1962) Prof. Kossowski, wyliczając zasoby archiwalne dotyczące unii, informuje zarazem o tym, co one zawierają. Dowiadujemy się np., że w czasie powstania listopadowego unita Nikanor Krajewski odprawił u bazylianów warszawskich uroczyste nabożeństwo za straconych w r. 1826 dekabrystów.

Historii reformacji w regionie lubelskim Prof. Kossowski poświęcił w latach 1928—1930 trzy rozprawy drukowane w czasopiśmie „Reformacja w Polsce” (1928), „Pamiętniku Lubelskim” (1930) oraz w dziele zbiorowym pt. *Szymon Szymonowicz i jego czasy* (1929). W r. 1933 ukazała się najobszerniejsza, licząca stron 256, praca Prof. Kossowskiego pt. *Protestantyzm w Lublinie i w Lubelskiem*. Dzieło to, zwłaszcza w ostatnich dwóch rozdziałach, opartych wyłącznie na materiałach archiwalnych, jest kopalnią wiedzy o antytrynitarzach i kalwinistach naszego miasta i regionu. Prof. Henryk Łowmiański określił je jako „cenną monografię, opartą na rozległych materiałach źródłowych i przynoszącą ciekawe wyniki”. Antytrynitarzów polskich dotyczą cztery rozprawy Prof. Kossowskiego („*Odrodzenie i Reformacja w Polsce*” 1957 i 1960; „*Zeszyty Naukowe KUL*”, 1958; „*Roczniki Humanistyczne*” T. 8, 1960, z. 2). W roku 1937, a więc na długo przed ukończeniem badań swoich nad reformacją, Prof. Kossowski ogłosił rozprawę syntetyczną pt. *Protestantyzm jako przejaw cywilizacyjny* („*Kultura i cywilizacja*” Lublin 1938). Prof. K. Chodynicki napisał o niej, że autor jej „dobrze orientuje się w całokształcie zagadnień z dziejów reformacji i doskonale ujmuje je syntetycznie”.

Przeszości miasta Lublina i regionu lubelskiego dotyczą nadto rozprawy: o Szkotach („*Roczniki Humanistyczne*”, T. 2/3, 1953); o Lublinie w latach Potopu (tamże, t. 6, 1958, z. 5); dwa obrazki obyczajowe z w. XVII i XVIII (tamże, t. 1, 1949); *Nastroje polityczne w Lubelskiem w latach 1866—1869* („*Pamiętnik Lubelski*”. T. 2, 1930); *Rok 1830 w polskich archiwach państwowych. Archiwum Państwowe w Lublinie* („*Archeion*”. T. 8, 1830); o zasobach archiwum Konsystorza rzymskokatolickiego w Lublinie („*Ateneum Kapłańskie*”, 1937, z. 3); *Bractwo św. Krzyża w Lublinie* („*Wiadomości Diecezjalne Lubelskie*”, 1933); wreszcie wspomnienie o wybitnym i zasłużonym badaczu przeszłości naszego regionu, ks. Ludwiku Zalewskim („*Roczniki Humanistyczne*”. T. 4, 1957).

Do wieku XVI Prof. Kossowski wrócił w artykule pt. *Z pilnych zadań wiedzy historycznej* („*Roczniki Humanistyczne*”. T. 1, 1949). Jest to omówienie cennej monografii Bronisława Kocowskiego pt. *Trzej Padewczycy*, zawierające ciekawe spostrzeżenie o wysługującym się i Polsce i księciu pruskiemu Albrechtowi Fryderykowi, kronikarzu Reinholdzie Heidensteinie. O tym spostrzeżeniu napisano obszerniej we wspomnieniu poświęconym zmarłemu Profesorowi, wydrukowanym w „*Zeszytach Naukowych KUL*”, 1966 nr 1/2.

A. Wojtkowski